

ISTANBULIN PÖYTÄKIRJA

Kidutuksen oikeudellinen
tutkinta turvapaikka-
menettelyssä

Johtava juristi Marjaana Laine
IP-hankkeen verkostotapaaminen

@PAKOLAISNEUVO

21.11.2023,

Pakolaisneuvonta ry

- Ihmisoikeusjärjestö ja lakiasiantointimisto
- Perustettu vuonna 1988
- Järjestön taustalla on 8 jäsenjärjestöä ja yksi tarkkailijajäsen
- Toimisto Helsingissä (7+2 juristia)
- Aatteellinen yhdistys, ei taloudellisen voiton tavoittelua
- **Oikeusapua ja neuvontaa** turvapaikanhakijoille ja muille ulkomaalaisille Suomessa
- Pakolais- ja ulkomaalaisoikeuden **asiantuntijoita**
- **Vaikuttamistyötä** turvapaikanhakijoiden, pakolaisten ja muiden ulkomaalaisten oikeusaseman parantamiseksi Suomessa
- UNHCR:n virallinen yhteistyökumppani Suomessa

Mikä turvapaikkapolitiikassa olennaista?

- ✓ **Ehdoton** palautuskielto (mm. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 2 ja 3 artiklat, YK:n kidutuksenvastaisen sopimuksen, CAT 3 artikla, Euroopan unionin perusoikeuskirjan 4 ja 19 artiklat sekä perustuslain 9 §:n 4 momentti ja ulkomaalaislain 147 §)
- ✓ Perus- ja ihmisoikeudet ovat perustavanlaatuisia, kaikille ihmisille yhdenvertaisesti kuuluvia oikeuksia, jotka suojattu perustuslaissa ja Suomea sitovissa ihmisoikeussopimuksissa.
- ✓ Julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen (PL 22 §).
- Demokraattisen oikeusvaltion perusta

Mikä turvapaikkamenettelyssä olennaista ?

- Kaikkien turvapaikkamenettelyyn osallistuvien yksiselitteinen prioriteetti tulisi olla, että ainoatakaan palautuskiellon arvioinnin osalta väärää kielteistä päätöstä ei tehdä. Tähän liittyy olennaisesti se, että jokainen kidutuksen uhrin tunnistetaan, erityistarpeet selvitetään ja otetaan huomioon kansainvälisen suojelun arvioinnissa.
- Erityisosaamisen ja koulutuksen tärkeys (tunnistaminen, kohtaaminen, dokumentointi ja huomioon ottaminen menettelyssä)!

YKSIKIN PALAUTUSKIELLON LOUKKAUS ON LIIKAA.

Valtion velvollisuus tunnistaa

- Suomella valtiona ja sen viranomaisilla on selkeä velvollisuus tunnistaa kidutuksen uhrit.
- YK:n kidutuksen vastainen sopimus (CAT) ja IP luovat velvoitteen tutkia ja dokumentoida kidutus, ottaa se huomioon ja kuntouttaa
- Myös silloin, kun se ilmenee vasta menettelyn myöhemmässä vaiheessa (esim. menettelydirektiivi 24 artiklan 4 kohta).

IP (Istanbulin protokolla / pöytäkirja)

- Ensimmäinen kansainvälinen ohjeistus kidutuksen ja sen seurausten dokumentoimiseksi (mm. terveydenhuollon ja sosiaalihuollon ammattihenkilöt, päätöksentekijä, oikeusapu)
- Tavoitteena on turvata kidutuksen tutkinta ja dokumentointi, jotta saadaan kidutukseen osallistuneet vastuuseen sekä muiden menettelyjen yhteydessä, joiden tarkoituksena on saada uhreille hyvitystä tai suojelua (esim. turvapaikkamenettely).
- ❖ Tuomareilla, syyttäjillä ja juristeilla on ratkaiseva rooli puolustettaessa ihmisoikeuksia, joihin kuuluu ehdoton ja kiistaton oikeus välttyä kidutukselta ja muulta julmalta, epäinhimilliseltä tai halventavalta kohtelulta tai rangaistukselta (kohta 252)

Kidutuksen määritelmä

- "(...) kidutuksella" tarkoitetaan kaikkia tekoja, joilla aiheutetaan jollekulle tahallisesti **kovaa kipua tai kovaa joko henkistä tai ruumiillista kärsimystä** tietojen tai tunnustuksen saamiseksi häneltä tai kolmannelta henkilöltä, hänen rankaisemisekseen teosta, jonka hän tai kolmas henkilö on tehnyt tai epäillään tehneen, hänen tai kolmannen henkilön pelottelemiseksi tai pakottamiseksi taikka minkälaiseen tahansa syrjintään perustuvasta syystä, kun virkamies tai muu virallisessa asemassa toimiva henkilö aiheuttaa sellaista kipua tai kärsimystä, yllyttää tai suostuu niiden aiheuttamiseen tai hyväksyy sen hiljaisesti."

(YK:n kidutuksen ja muun epäinhimillisen kohtelun vastainen sopimus, CAT: artikla 1)

Aiempi kidutus kääntää todistustaakan

- Kidutus on vainoa → jos sitä ei tunnisteta, niin olennainen seikka jää huomioimatta → riski väärään päätökseen ja ehdottoman palautuskiellon loukkaamiseen kasvaa väistämättä.
- Aiempi vaino tuo lähtökohtaolettaman, että hakija on myös tulevaisuudessa vaarassa. Tällöin todistustaakka kääntyy päätöksentekijälle eli sen osoitettava, että hakija ei ole enää vaarassa.

Haavoittuva asema ja erityistarpeet

- Kidutuksen uhri on aina haavoittuvassa asemassa
- Viranomaisella velvollisuus selvittää ja ottaa huomioon haavoittuva asema sekä siihen liittyvät mahdolliset erityistarpeet sekä vastaanotossa että turvapaikkamenettelyssä
- Trauman vaikutus kykyyn luottaa, muistaa ja kertoa!
- Jos tulee esille viitteitä hakijan haavoittuvasta asemasta, niin mahdolliset erityistarpeet on selvitettävä.
- Jatkuu koko menettelyn ajan eli velvollisuus koskee myös tilanteita, joissa haavoittuva asema tulee esiin vasta myöhemmässä vaiheessa eli valitusvaiheessa tai uuden hakemuksen yhteydessä.

Haavoittuvan aseman huomioon ottaminen vastaanotossa (Vastaanottolaki 6 §)

- Vastaanottolakia sovellettaessa **on otettava huomioon erityistarpeet**, jotka johtuvat haavoittuvasta asemasta, kuten iästä taikka fyysisestä tai psyykkisestä tilasta.
- Haavoittuva asema ja siitä johtuvat erityistarpeet **selvitetään yksilöllisesti kohtuullisen ajan kuluessa** asian vireille tulon jälkeen.
- Erityistarpeet otettava huomioon **koko kansainvälistä suojelua koskevan hakemuksen käsittelyn ajan**.

Vastaanottodirektiivi 25 art

- Erityisvelvoitteet kidutuksen ja väkivallan uhrien osalta:
"Jäsenvaltioiden on huolehdittava, että kidutuksen, raiskauksen tai muun vakavan väkivallanteon kohteeksi joutuneet henkilöt saavat tällaisten tekojen aiheuttamien vammojen edellyttämää hoitoa ja että he erityisesti saavat asianmukaista lääketieteellistä ja psykologista hoitoa."
- Heidän parissa työskentelevillä henkilöillä on oltava uhrien tarpeita vastaava **koulutus** ja heidän on jatkossakin saatava koulutusta

Ulkomaalaislain velvoitteet päätöksentekijälle

- **Erityiset menettelylliset takeet:** Hakijalle, jolla on vastaanottolaissa tarkoitettusta haavoittuvasta asemasta johtuvia tai muuten turvapaikkamenettelyn aikana todettuja erityistarpeita, annetaan tukea sen varmistamiseksi, että hän voi hyötyä turvapaikkamenettelyyn liittyvistä oikeuksista ja noudattaa siihen liittyviä velvollisuuksia (UklL 96 a §, 6.3.2015/194)
- Päätöksentekijällä **velvollisuus selvittää terveydentila, jos se on tarpeen kansainvälisen suojelun arvioinnin kannalta** (UklL 97 b §, menettelydirektiivi 18 art)

Lausunnot näyttönä

- Näyttökynnys ja terveydenhuollon ammattilaisten lausuntojen merkitys päätöksenteossa (kohta 265)
 - ✓ Lausunto näyttönä kidutuksesta on vahva indikaattori todelliselle riskille!
 - ✓ Lääketieteellinen näyttö tulee arvioida asianmukaisesti (ei lausunnosta poikkeavia johtopäätöksiä ilman lääketieteellistä ammattitaitoa)
 - ✓ Oikea (riittävän matala) näyttökynnys ("reasonable likelihood or real risk of being subjected to torture ")
 - ✓ Puuttuva lausunto ei osoita, että hakijaa ei ole kidutettu eikä kertomusta (kidutus ja tulevaisuuden uhka) epäuskottavaksi

Milloin lausuntoa erityisesti tarvitaan?

- Näyttönä kidutuksesta tai muusta väkivallasta, jos päätöksentekijä katsoo, ettei hakija ole kertonut riittävästi
- Hakijan vaikea tai mahdoton kertoa perusteista
 - varsinkin jos mitään viitteitä traumakokemuksista
 - haavoittuvan aseman ja erityistarpeiden selvittäminen
- Kidutus tai muita traumakokemuksia tulee ilmi vasta myöhemmässä vaiheessa
- Uusintahakemus (tutkittavaksi ottamisen kynnyksi!)
- Terveystila & hoidon tarve oleskeluluvan kokonaisharkinnassa (yksilölliset inhimilliset syyt tai ihka-lupa)

Laadukas kuuleminen / toistuvat kuulemiset

- ✓ Pyrittävä minimoimaan se, että kidutuksen ja muun väkivallan uhrit joutuvat toistamaan kertomuksiaan (kohta 210)
- ✓ Kidutusta ja muuta väkivaltaa selvittäessä pyrittävä välttämään useiden tai päällekkäisten lausuntojen pyytämistä (kohta 210)
- ✓ Tavoite välttää toistuvia kuulemisia, jotka lisäävät uudelleentraumatisoitumisen riskiä ja luottamuksen heikentymistä oikeusmenettelyjen etenemiseen ja tehokkuuteen. Tätä edistää yhteistyö turvapaikkamenettelyyn osallistuvien ja terveydenhuoltoalan ammattilaisten välillä. (ks. kohta 205, 207)

Asiantunteva kuuleminen ja lausunto

- Jos hakijan kuulemista ei ole suoritettu oikein, se voi lisätä uudelleentraumatisoitumisen riskiä, vaikuttaa hankitun tiedon laatuun ja luotettavuuteen sekä vääristää uhrin muistikuvia tapahtumista (kohta 210).
 - Tulisi varmistaa laadukas ja IP:n mukainen lausunto, jotta vältetään uuden tutkimuksen tarve (kohta 230)
 - Psykologinen arviointi on aina tarpeen (kohta 229)
 - Mahdollisuus asiantuntijakonsultaatioon (kohta 210)
-
- ❖ Miten turvataan paremmin asiantunteva kuuleminen, ei toistoa?
 - ❖ Lausuntopyynnöt!
 - ❖ Tällä hetkellä mahdollisuus saada asiantunteva lausunto vaihtelee liikaa eri alueilla ja vok:issa

Esimerkkejä / hyvä kuuleminen

- Kielivalinnoilla ja asenteella voi olla suuri merkitys sen osalta miten hakija pystyy kertomaan kidutuksesta (kohta 214)
 - Äänensävyllä, sanojen ja kysymysten muotoilulla suuri merkitys
- Tulkin rooli äärimmäisen tärkeä (kohta 219)
 - Esim. tulkin tärkeä tuntea sanasto (ml. kiertoilmaisut) liittyen kidutukseen ja muuhun väkivaltaan, koskien ruumiinosia ja seksuaalisia tekoja
- Kuulemisessa mahdollisimman turvalliset ja mukavat olosuhteet (kohta 214)
- Haavoittuvan aseman ja yksilöllisen tilanteen huomioon ottaminen (trauma, kulttuuri, koulutustaso, ikä, sukupuoli, seksuaalinen suuntautuminen...)

Esimerkki: seksuaalisen väkivallan uhrin

- Esimerkiksi seksuaalisen hyväksikäytön uhrin eivät kysyttäessäkään sano mitään tai jopa kieltävät seksuaalisen hyväksikäytön. Kykenee kertomaan / kertomaan tarkemmin usein vasta toisella tai kolmannella kerralla, jos kohtaaminen on ollut empaattista ja otettu huomioon henkilön sukupuoli, seksuaalinen suuntautuminen, kulttuuri ja muu yksilöllinen tilanne (kohdat 220, 274–276)

Ajankohtaisia haasteita

- Haavoittuvassa asemassa olevat kärsivät eniten vääränlaisesta tehostamisesta ja oikeusturvaheikennyksistä
 - Syksyn 2015 jälkeen kidutuksen uhrien tunnistaminen ollut pitkään sattumanvaraista.
 - Hallitusohjelman tiukennukset (ml. rajamenettelyt!)
- Etäyhteydellä kuuleminen lisää riskiä ettei tunnisteta
- Uusintahakemusten tutkittavaksi ottamisen kynnyks!
- Paperittomien tilanne (edelleen hakijoita, joiden haavoittuvaa asemaa ja perusteita ei ole asianmukaisesti selvitetty)

Ajankohtaisia haasteita

- Kidutusvammojen, psyykkisen voinnin ja kidutuskokemusten selvittäminen ja lausunnot vaihtelevat.
- Hakijoiden edellytetään kertovan toistuvasti traumaattisista kokemuksista (pitkittyneet menettelyt)
- Edellytetään loogista, johdonmukaista ja ”omakohtaista” kertomusta – Milloin kertonut riittävästi (vrt. rikosprosessi)?
- Oikeusavun merkitys korostuu!
- ...

YLIKANSALLISET "Kun kansallinen oikeusturvaverkko ei toimi"

Yksilövalitusmahdollisuus

- Ylikansalliset viimeisenä keinona estää palautuskieltojen loukkaus, täytäntöönpanokiellon hakeminen.
- Kun kansalliset tehokkaat oikeussuojakeinot käytetty
- Euroopan ihmisoikeustuomioistuin, EIT
- YK:n komiteat: Kidutuksen vastainen komitea (CAT), Lapsen oikeuksien komitea (CRC, 12.2.2016 lähtien), CEDAW, HRC (KP-sopimus), Vammaisten henkilöiden oikeuksien komitea, CRPD

EIT 9.3.2010 R.C. v. Ruotsi (yleinlääkärin lausunto)

- Tapauksessa olennaista oli kysymys valittajan aiempaa vainoa koskevan kertomuksen uskottavuuden arvioimisesta.
- Valittaja oli toimittanut Ruotsin viranomaisille yleislääkärinlausunnon näytöksi kidutuksesta.
- EIT katsoi, että vaikka ensimmäinen lääkärinlausunto ei ollut kidutusvammoihin erikoistuneelta asiantuntijalääkäriltä, oli sitä tästä huolimatta **pidettävä melko vahvana näyttönä siitä, että valittajan arvet ja vammat olisivat voineet syntyä kidutuksen seurauksena.** Näin ollen viranomaisella syntyi velvollisuus selvittää vammojen syitä mikäli se ei uskonut hakijan kertomukseen. EIT katsoi, että maahanmuuttoviraston tai kansallisten tuomioistuinten olisi tullut hankkia asiantuntijalausunto (eikä hakijan).

EIT:n tuomio R.C. v. Ruotsi (jatkuu)

- EIT totesi ensin, että periaatteessa todistustaakka oli valittajalla. Tällaisissa olosuhteissa viranomaisen olisi kuitenkin tullut selvittää tarkemmin kaikkia relevantteja seikkoja, kun oli vahvoja osoituksia siitä, että valittajan vammat olivat voineet aiheutua kidutuksesta. Irania koskevan maatiedon osalta tuomioistuin katsoi, että valittajan kertomus vastasi riippumattomista lähteistä saatua tietoa.
- Tuomioistuin katsoi, että valittaja oli kyennyt todistamaan väitteensä pidätyksestä ja kidutuksen kohteeksi joutumisesta. Näin ollen sopimusvaltion vastuulla oli osoittaa, että valittaja ei olisi palautettaessa uudestaan vaarassa joutua 3 artiklassa kielletyn kohtelun kohteeksi

Pakolaisneuvonnan CAT-tapaukset

- 17 tapausta, joissa kyse kidutuksen uhreista ja selkeistä palautuskieltotapauksista, joita ei oltu tunnistettu ja/tai tunnustettu kansallisessa prosessissa.
- Kaikissa täytäntöönpanokiello. 2 valitusta CAT:ssa vireillä, muille on myönnetty oleskelulupa (11 turvapaikkaa, 4 oleskelulupaa yksilöllisistä inhimillisistä syistä).

Pakolaisneuvonnan CAT-tapaukset (jatkuu)

- Vuosina 2014-2015 YK:n kidutuksenvastainen komitea (CAT) antoi Suomelle neljä langettavaa päätöstä:
 - 12.5.2014 Mr. X and Mr. Z v. Finland (Iran)*
 - 4.5.2015 E.K.W v. Finland (Kongo dem tv)*
 - 23.11.2015 Mr. X v. Finland (Angola)*
 - 21.4.2023 N.U. v. Finland (Venäjä, sisäinen pako)*
- Selkeä osoitus siitä, ettei päätöksentekijä aina tunnista kidutuksen vaarassa olevia ja ns. selviä palautuskieltotapauksia.

Ratkaisujen johtopäätökset

- asiassa esitettyjen lausuntojen mukaan löydökset yhteensopivia sen kanssa, että hakija on joutunut julman väkivallan kohteeksi kertomallaan tavoin
- hakijan kertomus ja näyttö huomioiden todistustaakka siirtynyt päätöksentekijälle (valtion hankittava uusi lausunto, jos haluaa kiistää)
- traumatisoituneen kidutuksen uhrin kertomuksen arvioinnissa otettava huomioon trauman vaikutus kykyyn kertoa johdonmukaisesti ja yksityiskohtaisesti

X and Z v. Finland (CAT/C/52/D/483/2011- CAT/C/52/D/485/2011)

- Iranilaisveljekset, kurdeja, poliittinen toiminta (Komala), profiloitunut perhe, 2 kk vapaudenriisto, kuulustelu, kidutus.
- Näyttökynnys ja todistustaakan siirtyminen
- Migri:
 - Kertomus poliittisesta toiminnasta ylimalkainen eikä todisteita.
 - Kertomus kidutuksesta, oikeudenkäynneistä, vapautuksesta lunnaita vastaan: ei todisteita, vain hakijan kertomus.
 - Todistus puolueelta: ei todista asemaa ja aktiviteetteja.
 - Lääkärinlausunto: vähäisiä jälkiä, voineet syntyä muullakin tavalla → katsottu vähentävän uskottavuutta
- HAO (suullinen käsittely, äänestyspäätös)

CAT: X and Z v. Finland (jatkoa)

- Iranin ihmisoikeustilanne (esim. kurdien teloitukset, Iranin viranomaisten erityishuomio laittomasti ulkomailla olleisiin)
- Lääkäriinlausunnot: "compatible with the symptoms of someone who has suffered torture" (...) "the State party, in the light of those doubts, could have ordered an additional examination of the complaintst in order to reach a fully informed conclusion on the matter"
- Hakijoiden poliittinen aktiivisuus Iranissa ja ulkomailla, perhe profiloitunut, maatieto, aiempi vankeus, yksityiskohtainen kertomus kidutuksesta ja esitetty näyttö → Riski joutua kidutetuksi (3 artikla loukkaus)

E.K.W v. Finland (CAT/C/54/D/490/2012)

- Nainen, poliittinen toiminta, Kongon demokraattinen tasavalta
- E.K.W oli poliittisen toimintansa vuoksi joutunut sotilaiden pidättämäksi, hänet oli toistuvasti raiskattu ja häneen oli kohdistettu jatkuvaa julmaa väkivaltaa koko pidätyksen ajan.
- Suomessa hänellä diagnosoitiin postraumaattinen stressihäiriö, masennus ja muita psyykkisiä oireita.
- Lausunnon mukaan arvet, ahdistuneisuus ja kivut tukevat hakijan kertomaa kidutuksesta.
- Maahanmuuttovirasto tulkitsi osittain epäloogisen kertomuksen epäuskottavaksi
- Maahanmuuttovirasto katsoi lääkärinlausunnosta huolimatta, että hakijan vammat olivat voineet johtua muustakin kuin kidutuksesta.

E.K.W. v. Suomi (jatkoa)

- Valtio: vain yksi lääkärinlausunto ei riitä näytöksi aiemmasta kidutuksesta
- CAT: lausunnossa todetaan arvet ja psyykkiset oireet tukevat hakijan kertomusta kidutuksesta
- Kertomuksen arviointi + maatieto.
- Trauman vaikutus kykyyn kertoa tarkasti

Mr. X. v. Finland (CAT/C/56/D/523/2012)

- Mies, poliittinen toiminta, Angola
- Näyttökynnys, todistustaakka ja erityisesti lääkärinlausuntojen merkitys aiemmin koetun kidutuksen arvioinnissa
- Valtio: fyysiset jäljet kidutuksesta vain vähäisiä eivätkä lausunnot todista ovatko jäljet syntyneet kiduttamalla tai muulla tavalla.
- CAT: lausuntojen mukaan löydökset yhteensopivia sen kanssa, että hakija on joutunut julman väkivallan kohteeksi kertomallaan tavoin
- CAT: hakijan kertomus ja näyttö huomioiden todistustaakka siirtynyt päätöksentekijälle (tarvittaessa olisi voinut pyytää uutta tutkimusta ja lausuntoa)
- CAT: traumatisoituneen kidutuksen uhrin kertomuksen arvioinnissa trauman vaikutus kykyyn kertoa johdonmukaisesti ja yksityiskohtaisesti

KIITOS!

www.pakolaisneuvonta.fi

Facebook: Pakolaisneuvonta

Twitter: @pakolaisneuvonta

Kuvat:Sapfograf

Maksutonta oikeudellista neuvontaa:

- Ulkomaalaisyhteistyön erikoistuneen lakimiehen neuvontaa **arkisin klo 10–12 puh 09 23139325**. Sähköpostitse **neuvonta@pakolaisneuvonta.fi**.
- Paperittomuuteen keskittyvän lakimiehen puhelinneuvontaa **maanantaisin klo 14–16 puh 045 2377 104**. Sähköpostitse **paperittomat@pakolaisneuvonta.fi**
- *Ihmiskauppaan keskittyvä neuvonta sähköpostitse **ihmiskauppa@pakolaisneuvonta.fi***

f

PAKOLAISNEUVONTA

Pakolaisneuvonta ry on vuonna 1988 perustettu ihmisoikeusjärjestö ja lakiasiantainmisto, joka antaa oikeudellista neuvontaa ja oikeusapua turvapaikanhakijoille, pakolaisille ja muille ulkomaalaisille Suomessa. Lisäksi yhdistys toimii turvapaikanhakijoiden, pakolaisten ja muiden maahanmuuttajien aseman parantamiseksi Suomessa sekä seuraa Euroopan unionin turvapaikka- ja pakolaispolitiikan kehitystä. Pakolaisneuvonta on YK:n pakolaisjärjestö UNHCR:n yhteistyökumppani Suomessa.

@PAKOLAISNEUVO

15.10.2021

YKSIKIN PALAUTUSKIELLON LOUKKAUS ON LIIKAA.

Mahdollista Pakolaisneuvonnan työ turvapaikanhakijoiden oikeusturvan
varmistamiseksi –

lahjoita nyt FI45 1555 3000 1235 97

PAKOLAISNEUVONTA

Poliisihallituksen myöntämä rahankeräyslupa RA/2021/447 on
voimassa 8.4.2021 alkaen Manner-Suomessa. Kerätyillä varoilla
edistetään ihmisoikeuksien toteutumista kattamalla järjestön
vaikuttamistyöstä ja viestinnästä aiheutuvia kuluja.